

Dragana Obrenić

PRAVO

GLASA

ŽENA

Pravo glasa je političko pravo i ubraja se u red osnovnih ljudskih prava. Žene danas uživaju ovo pravo u gotovo svim državama sveta. Međutim, nije uvek bilo tako. Borba žena za ostvarivanje prava glasa, kao i mnogih drugih prava, veoma je dugo trajala. U malom broju zemalja, ona traje i dan danas.

Zahteve za pravom glasa žene su organizovano počele da iznose u drugoj polovini XIX veka. Ta borba je bila veoma teška i dugotrajna, a bitne rezultate donela je tek početkom XX veka, kada su žene u nekolicini država ostvarile ovo političko pravo. Pravi kraj ove borbe usledio je tek nakon završetka Drugog svetskog rata. Tada su žene u najvećem broju zemalja sveta ostvarile pravo glasa, odnosno tek su tada stekle pravo da biraju i da budu birane.

Danas se pravo glasa žena smatra karakteristikom modernog demokratskog društva. Međutim, pitanje je koliko su zaista žene iskoristile ovo pravo za koje su se tako dugo borile. Takođe je pitanje u kojoj ga meri danas koriste.

Pojam biračkog prava

Da bi se uopšte govorilo o pravu glasa i istoriji borbe koju su žene vodile za njegovo dobijanje, neophodno je pre svega definisati šta se podrazumeva pod pravom glasa, tojest koja vrsta obaveze i slobode.

Živimo u vremenu kada je demokratija moguća jedino u svom predstavničkom obliku. Usled toga, postavlja se pitanje kako ona treba da bude organizovana da bi ostala verna ideji narodne suverenosti iz koje proističe.¹ U smislu teorije narodne suverenosti, biračko telo je nosilac vrhovne vlasti. Kako je biračko telo preveliko da bi tu vlast moglo da vrši neposrednim putem, ono bira svoje predstavnike koji u okviru predstavničkog tela, a „umesto biračkog tela, odnosno *u njegovo ime i u njegovom interesu*, vrše u određenom vremenskom razmaku državnu vlast“.² Ovo je suština predstavničke vladavine. Biračko telo sastoji se od građana koji imaju biračku sposobnost, odnosno imaju biračko pravo. Sa biračkom sposobnošću ide i predstavnička ili poslanička sposobnost, to jest sposobnost da se predstavljaju birači.³

Biračko pravo je jedno od osnovnih političkih prava građana. Ono je element izbornog prava i predstavlja uslov za formiranje predstavničkog tela i učešća građana u vršenju državnih poslova. Garantuju ga međunarodne konvencije o slobodama i pravima građana kao jedno od prava građana na učešće u vršenju javnih poslova. U unutrašnjem pravu, to jest pravu svake države, ono je garantovano ustavom kao najvišim i osnovnim pravnim aktom.

1. Tanasije Marinković, „Izborni sistemi država EU“, http://www.cesid.org/pdf/izborni_sistemi.pdf

2. Ratko Marković, *Ustavno pravo i političke institucije*, IP Justinijan, Beograd, 2004, str. 268.

3. Ibid., str. 269.

Ustav definiše biračko pravo kao individualno – lično pravo ili pravo koje pripada pojedincu. Ustav takođe garantuje i direktnu zaštitu izbornog⁴ prava, kao što to uostalom čini i sa ostalim osnovnim slobodama i pravima građana.

Kada govorimo o biračkom pravu potrebno je definisati njegove oblike, svojstva i sastavne delove. U zavisnosti od toga kolikom je krugu građana dozvoljeno da uživaju u biračkom pravu, ono može biti *opšte* i *ograničeno*.

Opšte biračko pravo uživaju svi građani koji ispunjavaju određene uslove. Ti uslovi su: državljanstvo, punoletstvo i posedovanje poslovne sposobnosti (sposobnosti za samostalno obavljanje radnji).⁵

Ograničeno biračko pravo privilegija je samo određenih kategorija građana. Odnosno, ovde se na osnovu različitih kriterijuma isključuju čitave grupe građana. Ovi kriterijumi predstavljaju posebne uslove koje pojedinci, pored već navedenih, opštih uslova, moraju ispuniti kako bi stekli biračko pravo. Oni su takvi da ih ne mogu ispuniti svi građani. Ovi uslovi nose naziv „cenzus“. Tokom istorije, postojali su različiti cenzusi. Ovde ćemo navesti one najučestalije:

- *imovinski* cenzus (sticanje biračkog prava uslovljeno je određenim imovinskim stanjem građana izraženim u posedovanju nepokretnosti ili plaćanju određenog poreza);

- *domicilni (rezidencijalni)* cenzus (sticanje biračkog prava vezuje za stalnu nastanjenost u određenoj državi, odnosno izbornoj jedinici u određenom periodu vremena);

- *obrazovni* cenzus (potrebno je da birač bude pismen ili da ima određeni stepen obrazovanja);

- *poreski* cenzus (sticanje biračkog prava uslovljava se plaćanjem određene sume poreza);

- *starosni* cenzus (za sticanje biračkog prava određena je neuobičajeno visoka starosna granica birača, granica koja je iznad godina kada se stiče punoletstvo);

4. Biračko pravo je jedan od elemenata izbornog prava, tako da je na ovaj način ustavom garantovana zaštita biračkog prava.

5. Ratko Marković, *Ustavno pravo i političke institucije*, str. 270.

- cenzus *pola* (biračko pravo imaju samo muškarci, dok su ga žene lišene).

Najduže od svih cenzusa zadržali su se poreski cenzus i cenzus *pola*. Naravno, za tematiku ovog teksta najzanimljiviji je cenzus *pola*, na osnovu kojeg žene nisu uživale biračko pravo do početka XX veka.

Postoje četiri osnovna svojstva biračkog prava:⁶

Opštost – svi građani stiču ovo pravo pod jednakim uslovima;

Jednakost – svaki glas ima istu težinu i svaki birač ima prava na samo jedan glas (po principu jedan čovek, jedan glas);

Neposrednost – svaki birač lično koristi svoje pravo;

Glasanje je *tajno* – tajnost glasanja štiti slobodu birača da bira.

Biračko pravo manifestuje se u vidu dva prava: kao *aktivno* biračko pravo i kao *pasivno* biračko pravo. *Aktivno* biračko pravo je pravo građana da biraju. Ono daje mogućnost svakom građaninu i građanki da bira svoje predstavnike i predstavnice u predstavnička tela. *Pasivno* biračko pravo predstavlja pravo svakog građanina i građanke da budu birani kao predstavnici za predstavnička tela.

Prema tome, građanin koji učestvuje na izborima može se naći u različitim ulogama – birača, kandidata ili predlagača. Sva ova prava građani uživaju na svim izborima, bez obzira na njihov nivo.⁷

Žene u prvim demokratijama

U antičkoj Grčkoj, odnosno pre svega u grčkom gradu-državi Atini i zemljama koje su je okruživale, razvio se revolucionarni oblik vladavine – demokratija. Atinska demokratija, koja se ponekad naziva i klasičnom demokratijom, predstavlja prvi oblik demokratije i jedan od najznačajnijih u antičkom periodu. Međutim, i pored toga što je uređenje bilo demokratsko, nisu svi stanovnici antičke Grčke imali ista prava.

6. Prof. Dr Marijana Pajvančić, *Rečnik osnovnih pojmova i termina o izborima*, CeSID, Beograd, 2001, str. 15.

7. Dejan Ukropina, *Zaštita izbornog prava*, CeSID, Beograd, 2002, str. 8.

Kada je pravo glasa u pitanju, postojala su ozbiljna ograničenja koja su isključivala veliki broj stanovnika Atine. Pravo glasa uživali su samo građani muškog pola stariji od 18 godina koji su ispunjavali imovinski cenzus. Žene, deca, robovi, stranci, kao i stranci sa stalnim boravkom u Atini, nisu imali pravo glasa, iako su činili većinu stanovništva. Otuda je broj glasača bio veoma mali, oko 10% ukupnog stanovništva.

Položaj žene u antičkoj Grčkoj stoga nije bio ni malo privlačan. U detinjstvu su ih posedovali očevi, a nakon udaje njihovom imovinom raspolagali su njihovi muževi, dok je njima dato da vode domaćinstvo i da se brinu o obrazovanju dece. Nisu imale prava na svoju imovinu. Kompletnu kontrolu nad njihovom imovinom prvo bi imali njihovi očevi, a nakon udaje muževi. Svim ženama u antičkoj Grčkoj, bez obzira na starost i klasu kojoj su pripadale, bez obzira na to da li su bile slobodne ili ne, bilo je zajedničko da nisu imale pravo glasa. One su, uopšte uzev, uživale mali broj prava i imale veoma malo uticaja na dešavanja u društvu. Za njih je bila rezervisana privatna sfera, dok su u javnoj sferi isključivo dominirali muškarci.

Zakoni koji su važili u Grčkoj tog vremena uspostavio je Solon. Žene se u njima pominju samo u kontekstu porodičnih odnosa, koji su ovim zakonima takođe bili regulisani. S obzirom na malu ulogu koju su žene imale u grčkom društvu, one su se spominjale samo kada je bilo u pitanju svedočenje na sudu u slučaju samoubistva ili kada su prisustvovalе suđenjima da bi izazvale sažaljenje.⁸

Za stari Rim je karakterističan patrijarhalni koncept, zasnovan na značaju uloge koju je imao *pater familias*, odnosno otac porodice. To je bio najstariji muškarac u porodici koji je imao apsolutnu moć nad ostalim članovima porodice, pa i nad njihovim životima. U početku su samo očevi porodice imali pravo glasa, budući da su posedovali imovinu i uživali društveni ugled. Vremenom, niže društvene klase su se pobunile protiv prava glasa zasnovanog samo na posedovanju imovine i posle vekova čestih društvenih konflikata ostvarile su pravo glasa. Uprkos tome, žene su iz ovog prava i dalje bile izostavljene. Njih,

8. <http://www.crystalinks.com/greeklaw.html>

kao i u Grčkoj ranije, nije bilo u javnoj sferi. Nisu smatrane sposobnim za obavljanje poslova koji su se odnosili na odlučivanje, politički angažman, javnu raspravu. Štaviše, žena je u rimskom pravu važila za nesposobnu, zbog čega je bila izjednačena s decom i umno obolelim osobama. Ona je do udaje bila podređena svome ocu, a u braku mužu. Muškarac je imao autoritet da ženu proda, muči, odbaci ili da je ubije.

Najzad, spomenimo i žene u Egiptu koje su uživale najveći broj prava u odnosu na žene u ostalim antičkim društvima. One su uživale skoro potpunu ravnopravnost sa muškarcima, imale su punu pravnu i poslovnu sposobnost. Žene u Egiptu mogle su same voditi poslove, zaključivati ugovore, imale su pravo na svojinu i mogle su je putem testamenta ostaviti kome god su želele. Takođe, mogle su da usvajaju decu, da svedoče na sudu, da zadrže svoje prezime posle udaje, da se bave poslovima za koje su kvalifikovane⁹ itd.

Što se tiče učešća žena u vlasti, važno je napomenuti da je vlast u Egiptu bila snažno centralizovana i pod jakim uticajem vrhovnog vladara – faraona. Faraoni su dolazili na vlast na osnovu svog porekla, a sa nje odlazili isključivo smrću. Zato ne možemo govoriti o pravu glasa u Egiptu, ali je bitno istaći da je bilo žena koje su se nalazile na funkciji upravnica provincije, a bilo je i više faraonki (Hatšepsut, Kleopatra i druge).¹⁰

Doba prosvetiteljstva

Nakon srednjeg veka kojim je dominirala crkva i vodeće verske dogme, u svim sferama života nastupa novo doba ljudske civilizacije. Novi vek donosi velike promene u načinu proizvodnje i društvenom uređenju, usled čega nastaju novi slojevi u društvu i dolazi do izbijanja građanskih revolucija.

U XVII veku dolazi do rasta industrijalizacije, proširuju se gradovi i javljaju se nove klase u društvu – radnici bezemljaši i

9. <http://www.womeninworldhistory.com/form6.html>

10. Sima Avramović, „Opšta pravna istorija – stari i srednji vek“, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2000, str.132-133.

gradska srednja klasa. U to vreme čuju se i prvi pozivi za poboljšanje položaja žena. U tom momentu, oni su bili veoma retki i uglavnom su se odnosili na podređeni položaj žene u porodici. Do značajnijih promena u društvu dolazi u XVIII veku. Sredinom ovog veka grupa prosvetiteljskih mislilaca počinje da se suprotstavlja tiraniji feudalnih društava zasnovanih na naslednim privilegijama kraljeva, crkve i plemstva. Do tada zastupljenom „božanskom pravu“ kraljeva ovi mislioci suprotstavljaju novu vrednost – „pravo čoveka“. Oni izriču nezadovoljstvo nove i rastuće srednje klase koja žudi za progresom i kojoj je preko glave stare, krute i korumpirane feudalne hijerarhije. Bio je to početak doba prosvetiteljstva. U tom previranju žene počinju da postavljaju pitanje svoje nejednakosti i dase suprotstavljaju tiraniji muškaraca u kući.

Istorija sifražetskog pokreta

Žene, prema tome, nisu imale prava glasa ni u antičkoj Grčkoj ni u Rimu, a ni u onih nekoliko demokratskih uređenja koja su uspela da se probiju u Evropi do kraja XVIII veka. Pa čak i kada je građansko pravo konačno prošireno na sve muškarce, ženama nije dato pravo glasa. Pitanje prava glasa žena konačno je postalo tema u XIX veku, kada se javljaju i prvi sifražetski¹¹ pokreti.

Sifražetske pokrete činile su žene koje su se borile i na kraju izborile za pravo glasa žena. Njihova borba trajala je veoma dugo, odvijala se u fazama i neujednačenim tempom. Uzroke za to možemo naći u „opštem društveno-istorijskom kontekstu, kao i socio-kulturnim okruženjima pojedinih zemalja“¹². Istorijski gledano, Velika Britanija i SAD predstavljaju karakteristične primere borbe za žensko pravo glasa u XIX i XX veku. Odatle se ova borba proširila i na žene u drugim državama i dobila svetski karakter.

11. Naziv potiče od engleske reči „suffrage“ što znači pravo glasa.

12. Dr Slobodanka Markov: „Pravo glasa žena“, CeSID, Beograd, 2001, str. 11.

Sifražetski pokret u Velikoj Britaniji

U Velikoj Britaniji žensko pravo glasa počinje da se propagira u XIX veku. Među prvima to su uradile žene koje su učestvovala u čartističkom pokretu (1830-1850). Zahtev za ženskim pravom glasa bio je predmet razmatranja istaknutih liberalnih intelektualaca Engleske od 1850. godine pa nadalje, među kojima su se isticali Džon Stjuart Mil (John Stuart Mill) i njegova partnerka, Herijeta (Harriet Taylor Mill). Prvi savez za žensko pravo glasa oformljen je u Mančesteru 1865. godine, a 1867. godine Mil parlamentu izlaže peticiju koja je brojala 1550 potpisa i zahtevala pravo glasa za žene. Iako Povelja reformi (*The Reform Bill*), doneta 1867. godine, nije sadržala odredbu koja se ticala ženskog prava glasa, u međuvremenu su u svim većim gradovima Britanije osnovana udruženja za borbu za pravo glasa žena. Ona su 1870. godine podnela parlamentu više peticija za uspostavljanje ovog prava koje su sve ukupno brojale gotovo tri miliona potpisa.¹³

Uprkos tome, narednih godina nije bilo pomaka, jer nijedan zakon o pravu glasa koji je doneo parlament nije podrazumevao pravo glasa za žene. Nijedan od vodećih političara toga vremena nije imao hrabrosti da se usprotivi tradiciji i oštrom neslaganju kraljice Viktorije sa ciljevima ženskog pokreta.¹⁴ Parlament će, međutim, 1869. godine poreskim obveznicama dozvoliti da glasaju na *lokalnim* izborima, a u decenijama koje su usledile žene su stekle pravo da učestvuju u radu opštinskih i gradskih veća. Pravo da glasaju i na parlamentarnim izborima ženama je i dalje bilo uskraćeno, iako su u međuvremenu u parlamentu stekle značajnu podršku.

Više manjih sifražetskih udruženja ujedinilo se 1867. godine u jednu organizaciju, Nacionalnu uniju ženskih sifražetskih društava (*National Union of Women's Suffrage Societies*), stvorivši time veći stepen povezanosti u svojim redovima. Ovu prvu, veću žensku organizaciju koja se zalagala za politička prava žena, predvodila je

13. <http://search.eb.com/women/article-9077370>

14. Ibid.

Milisent Foset (Millicent Fawcett). Ona je smatrala da bi bilo kakav vid nasilja uverio muškarce da ženama ne treba dozvoliti pravo glasa, pa se njena organizacija zalagala za nenasilna rešenja. Strpljivo i strateški, Milisent Foset je konstantno iznosila argumente koji su ukazivali na brojne društvene nelogičnosti: „žene su mogle zauzimati odgovorna mesta u društvu (kao što su na primer, školski odbori), a opet im nije bilo dozvoljeno da glasaju. Takođe, bilo je apsurdno i to što su žene bile dužne da se povinuju zakonima koje donosi parlament, a da pritom nisu imale pravo da u donošenju tih istih zakona i učestvuju“.¹⁵

Iako je uspela da preobrati neke članove parlamenta, većina njih i dalje je verovala da žene jednostavno neće shvatiti kako parlament funkcioniše i da stoga ne bi ni trebalo da učestvuju u izbornim procesima. Učinak koji je ostvarila Milisent Foset bio je, prema mišljenju određenog broja žena, nedovoljan. One su smatrale da aktivnosti žena moraju imati senzacionalni karakter, da bi se uopšte probile u javnu sferu.

Ženski sifražetski pokret se deli u dve frakcije, kada Emelin Pankhrst (Emmeline Pankhurst) sa svojim kćerkama osniva Žensku društvenu i političku uniju (*Women's Social and Political Union*) 1903 godine. Drugo krilo ženskog sifražetskog pokreta koje je predvodila Emelin Pankhrst, nastavlja borbu za osvajanje ženskog prava glasa i ostaje zapamćeno po svom militantnom ponašanju u ostvarivanju ovog cilja. Naime, Emelin Pankhrst je verovala da bi, ukoliko muškarci nisu u stanju da saslušaju ideje žena, žene trebalo da upotrebe silu kako bi ih na to nagnale. Politika ove organizacije podrazumevala je paljenje javnih dobara, napade na političare, ometanje rada parlamenta i štrajk glađu (u pritvoru).

Po povratku Liberalne partije na vlast 1906. godine, sifražetkinje su doživele više poraza. Naime, u tom periodu doneseno je sedam zakona koji su se odnosili na pravo glasa, ali ga ni jedan od njih nije priznavao ženama. Kao odgovor na to, usledile su mnogobrojne

15. <http://www.historylearningsite.co.uk/suffragettes.htm>

nasilne aktivnosti sifražetkinja: „palile su crkve, pošto se engleska crkva protivila njihovom cilju; vandalizovale su ulicu Oksford, razbijajući sve izloge u njoj; vezivale su se za Bakingemsku palatu, jer je kraljevska porodica takođe bila protiv toga da žene dobiju pravo glasa; zakupljivale su čamce i pobile Temzom u toku zasedanja parlamenta, a pri prolasku pored njega preko megafona su uzvikivale „Zloupotreba!"; neke od njih odbijale su da plaćaju porez; napadale su političare kada bi išli na posao, uništavale im kuće i terene za golf. Kada je reč o aktivnostima sifražetskog pokreta, prva decenija XX veka u Britaniji bila je obeležena ekstremnim nasiljem”¹⁶. Ako bi bile uhapšene, nastavljale su svoj protest štrajkom glađu. Ova vrsta protesta privlačila je veliku pažnju javnosti, a britanska vlada je slutila da bi ceo pokret mogao dobiti mučenički karakter, ukoliko bi neka od njih umrla od posledica gladovanja. Stoga su upravnici zatvora dobijali naređenja da sifražetkinje hrane na silu. Međutim, usled negativnog odjeka koji je imala u javnosti, nasilna ishrana je ubrzo prekinuta.

U međuvremenu, podrška javnosti sifražetskom pokretu postaje sve značajnija i u tom smislu se organizuju mnogobrojne javne demonstracije i povorke. Tadašnja vlada dugo je tražila način na koji bi odgovorila na ovaj vid sifražetskog aktivizma, pogotovo zbog značajnih simpatija koje su prema njima gajili građani. Na kraju je vlada odgovorila taktikom „mačke i miša”¹⁷. Ta taktika im je dopuštala štrajk glađu, zbog čega su postajale fizički sve slabije i slabije. Nasilna ishrana nije više bila korišćena. Kada bi im

Britanske sifražetkinje

16. Ibid.

17. Ibid.

zdravstveno stanje bilo ozbiljno narušeno, puštali bi ih iz zatvora. Na taj način, vlada je sebe zaštitila, jer joj ne bi bila naneta nikakva šteta ukoliko bi sifražetkinja umrla van zatvora. Po izlasku iz zatvora bile su previše slabe da nastave sa borbom za ispunjenje svog cilja. Kada bi povratile snagu nastavljale su sa svojim aktivnostima, bile ponovo hapšene iz najtrivijalnijih razloga i cela priča bi se ponavljala na isti način. Sa stanovišta vlade, ovo je bio veoma jednostavan, ali efikasan način borbe protiv sifražetkinja.

Da bi odgovorile na ovu taktiku, sifražetkinje su postajale još ekstremnije. Ta dešavanja kulminirala su činom koji se odigrao u junu 1913. godine, kada se Emili Dejvison (Emily Davison) bacila pod kraljevog konja i poginula. Sifražetkinje su time dobile svoju prvu i jedinu „mučenicu“¹⁸. Međutim, taj je čin verovatno naneo više štete nego koristi cilju sifražetkinja, s obzirom na to da je u pitanju bila visoko obrazovana žena. Mnogi muškarci su tada postavili pitanje – ako se ovako ponašaju obrazovane žene, šta se onda može očekivati od onih manje obrazovanih? Kako im se onda uopšte može dati pravo glasa?

Sasvim je moguće da bi sifražetkinje postale još agresivnije da Velika Britanija godinu dana kasnije nije ušla u Prvi svetski rat. Emelin Pankhrst naložila je sifražetkinjama da obustave svoju militantnu kampanju i da u znak patriotizma na svaki način podrže vladu i njene poteze u ratu. Doprinos žena u toku Prvog svetskog rata bio je veoma značajan za britanske ratne napore i učinio je da se javnost svim srcem založi za ostvarenje sifražetskog cilja, za pravo glasa za žene. Potrebu za uvođenjem ovog prava konačno je prepoznao najveći broj članova parlamenta. Shodno tome, u februaru 1918. godine žene su konačno dobile pravo glasa. Ovo se pravo, doduše, odnosilo samo na žene stare 30 i više godina. Iste godine, donesen je i ukaz kojim je ženama dozvoljeno da se kandiduju za poslanice u parlamentu, a 1928. godine starosna granica po kojoj su žene dobijale pravo glasa pomeren je na 21 godinu života, čime su u političkim pravima konačno u potpunosti izjednačene sa muškarcima.

18. <http://www.welshcommunists.co.uk/suff.htm>

Sifražetski pokret u SAD-u

Od osnivanja Sjedinjenih Američkih Država žene su bile isključene iz prava glasa. Obećanja jednakosti sadržana u Deklaraciji o nezavisnosti i u Ustavu dugo se nisu obistinila. Iako su ubrzo nakon Američke revolucije nestala uslovljavanja religijskog karaktera, imovinski i obrazovni cenzus zadržaće se prilično dugo. Do prvih pomaka dolazi tokom tridesetih godina XIX veka, da bi do 1860. godine svi beli muškarci stekli pravo glasa. Pozicija belih žena nije se izmenila, i one ostaju bez prava da odlučuju o politici i bez prava da se kandiduju.

Pokret za žensko pravo glasa javio se u ranim godinama XIX veka, uporedo sa pokretom za ukidanje ropstva. Jedna od žena koja je pokazala veliku zainteresovanost za učešće u borbi za ukidanje ropstva bila je Lukrecija Mot (Lucretia Mott), koja je veoma često javno istupala govoreći o ovoj temi. Ubrzo se abolicionističkim snagama pridružila i Elizabet Stenton (Elizabeth Stanton). Ona i Lukrecija Mot se slažu da je prava žena potrebno izjednačiti sa pravima muškaraca, i u julu 1848. godine organizuju konvenciju u mestu Seneca Fols, u državi Njujork, kada su prvi put zatražena puna građanska prava za žene. Delegati i delegatkinje su istakli da žene i muškarci treba da budu jednaki u svim svojim pravima, odbacujući podelu po kojoj su muškarci pripadali javnoj, a žene privatnoj sferi.¹⁹ Proizvod ove konvencije je deklaracija kojom se poziva na to da se ženama omogući pravo da glasaju, ali i da im se daju veća prava u obrazovanju i zapošljavanju. Konvencija u Seneca Folsu stoga predstavlja zvanični nastanak sifražetskog pokreta u SAD. Kako je ženski sifražetski pokret u SAD dobijao na masovnosti i jačini, održani su i drugi skupovi povodom ženskih prava, kasnije čak svake godine. Osnovan je i veći broj ženskih časopisa.

U to vreme nije se video drugi način za ostvarivanje ženskog prava glasa osim putem amandmana na ustave federalnih država. Međutim, iako su na teritoriji države Vajoming ustavom ove države

19. <http://search.eb.com/women/article-9077370>

žene još 1869. godine dobila ograničeno pravo glasa,²⁰ postalo je sasvim jasno da bi najbolji način za dobijanje prava glasa žena na teritoriji Sjedinjenih Američkih Država bio amandman na Ustav SAD-a. Shodno tome, iste godine osnovana je Nacionalna asocijacija za žensko pravo glasa (*National Woman Suffrage Association*), s ciljem da omogući ženama pravo glasa putem usvajanja ovog amandmana. Na čelu ove organizacije bile su Suzan B. Entoni (Susan B. Anthony) i Elizabet Stenton. Iste godine osnovana je još jedna organizacija, Američka asocijacija za žensko pravo glasa (*American Woman Suffrage Association*), na čelu sa Lusi Stoun (Lucy Stone). Ova asocijacija planirala je da pravo glasa žena ostvari putem izglasavanja amandmana na ustave federalnih država. Ove dve organizacije su se 1890. godine ujedinile u jednu, zajedničku organizaciju, radeći zajedno sledećih trideset godina.²¹ Ta organizacija, koju je predvodila Keri Čepmen Ket (Carrie Chapman Catt), imala je naziv Nacionalna američka asocijacija za žensko pravo glasa (*National American Woman Suffrage Association*). Stvaranjem ove organizacije obnovljene su i ojačane snage sifražetskog pokreta u SAD-u. Njihova platforma se oslanjala na umereni argument po kojem će žene, budući da se suštinski razlikuju od muškaraca, obnoviti moralni poredak i harmoniju, ako im bude dozvoljeno da glasaju.

Bitno je napomenuti da je Nacionalna američka asocijacija za žensko pravo glasa podržavala rasističku ideologiju tog vremena. Isključujući žene afro-američkog porekla iz svog članstva, ona je sebi zagarantovala značajnu podršku žena su juga. Zbog toga su žene afro-američkog porekla 1896. godine osnovale svoju organizaciju, Nacionalnu asocijaciju obojenih žena (*National Association of Colored Women*).

U godinama koje su usledile, vođene su snažne kampanje kako bi se zakonodavci nagovorili da u vidu amandmana na ustave država omoguće ženama puno pravo glasa. Postojala su i zalaganja da se ženama omogući da glasaju na predsedničkim izborima, a u nekim državama i na lokalnim izborima.

20. Dr Slobodanka Markov, *Pravo glasa žena*, CeSID, Beograd, 2001, str. 15.

21. Ibid

Do 1910. godine ženski sifražetski pokret u SAD postao je masovan. U to vreme su neke od američkih sifražetkinja posetile Veliku Britaniju kako bi učestvovala u demonstracijama britanskih sifražetkinja i naučile nešto o njihovoj organizaciji borbe za dobijanje prava glasa. Po povratku u SAD, služile su se taktikama Britanki. Često su stražarile ispred Bele kuće, optužujući tadašnjeg predsednika SAD-a, Vudroa Vilsona (Woodrow Wilson), za to što žene još nemaju pravo glasa.²² Ovakvim svojim delovanjem zadobile su značajan publicitet.

Do 1915. godine više država popustilo je pred zahtevima sifražetskog pokreta, tako da su se žene izborile za pravo glasa u deset federalnih država. Svaka od tih država povećala je broj svojih predstavnika u Kongresu, koje su delimično izabrale žene. Ovi članovi Kongresa su zbog toga na neki način bili obavezni da podrže usvajanje amandmana na Ustav SAD-a kojim bi ženama na nivou Sjedinjenih Američkih Država bilo odobreno pravo glasa.²³

Prvi svetski rat i uloga koju su žene u njemu imale, značajno je umanjila protivljenje uvođenju ženskog prava glasa. Dve najveće političke partije složile su se da je ženama nužno dati pravo glasa. Amandman koji se ticao ovog prava dobio je neophodnu dvotrećinsku većinu u oba doma u januaru 1918. godine, a zatim i u američkom Senatu, juna 1919. godine. Potom je vođena velika kampanja da bi ga dve trećine državnih zakonodavaca ratifikovalo. Najveći problem predstavljale su države s juga SAD-a. Naime, mnogi južnjaci su smatrali da će nadmoć belaca biti dovedena u pitanje ukoliko žene dobiju pravo glasa, zbog njihove „emotivnosti i osetljivosti prema nesreći“.²⁴

20. avgusta 1920. godine došlo je do prave drame pred samo osvajanje prava glasa američkih žena. Naime, sve države (njih 35) su ratifikovale 19. amandman, osim jedne. Bila je to država Tenesi. Sve glavne predvodnice sifražetskog pokreta, uz mnoštvo novinara iz svih delova SAD okupile su se tih dana u Nešvilu, u državi Te-

22. <http://www.pbs.org/wgbh/amex/eleanor/peopleevents/pande09.html>

23. <http://search.eb.com/women/article-9077370>

24. <http://www.pbs.org/wgbh/amex/eleanor/peopleevents/pande09.html>

nesi, da proprate ishod glasanja, da vide da li će ova država ratifikovati amandman i time omogućiti njegovo usvajanje na nivou SAD. Znak raspoznavanja pobornika i pobornica prava glasa bila je žuta ruža, dok su protivnici usvajanja ovog prava za svoj znak izabrali crvenu ružu.²⁵ Situacija je u prva dva glasanja bila nerešena, da bi u trećem krugu glasanja jedan od članova parlamenta, Hari Bern (Harry Burn), promenio mišljenje i glasao za usvajanje amandmana. Taj čin izazvao je opštu pometnju kod prisutnih i on je bio prinuđen da beži od pomahnitale gomile protivnika ženskog prava glasa, jedva izbegavši linč.

Državni sekretar proglašava 26. avgusta 1920. godine 19. amandman sastavnim delom ustava SAD. Tačno 144 godine nakon donošenja Povelje o nezavisnosti, američke žene konačno dobijaju opšte i jednako biračko pravo, i na taj način postaju izjednačene s muškarcima, kada je ovo pravo u pitanju!

Sifražetski pokreti u drugim zemljama

Sifražetski pokreti javili su se i u drugim zapadnim zemljama tokom XIX i ranih godina XX veka. Oni nisu bili toliko izraženi kao u Velikoj Britaniji i SAD-u, ali su ispunili svoj cilj i obezbedili ženama pravo glasa. Treba takođe imati u vidu da, iako su pokreti za žensko pravo glasa bili najrazvijeniji u Velikoj Britaniji i u SAD-u, to nisu bile prve zemlje koje su uvele ovo pravo, bar ne na parlamentarnim izborima. Naime, žene Novog Zelanda dobile su aktivno biračko pravo ograničenog tipa još 1893. godine, dok je Australija 1902. godine dala ženama pravo glasa na parlamentarnim izborima.

Među evropske države u kojima su se rano javili sifražetski pokreti, ubrajamo skandinavske zemlje. Tako je u Norveškoj pokret za sticanje ženskog prava glasa počeo da se razvija od 1830. godine, a u Finskoj 1860. godine.²⁶ Naravno, kao i u već pomenutoj Velikoj Britaniji, i u ovim zemljama su žene pravo glasa sticale korak po korak. Tako su žene u Švedskoj stekle ograničeno pravo glasa (pravo da učestvuju u

25. <http://www.blueshoenashville.com/suffragehistory.html>

organima lokalne vlasti) već 1863. godine. Međutim, to pravo se odnosilo samo na udovice i na neudate žene. Puno pravo glasa svim ženama u Švedskoj odobreno je zakonom tek 1921. godine.

U ostale zemlje koje su ozakonile žensko pravo glasa tokom ranih godina XX veka, ubrajamo i Kanadu, Island, Nemačku i Austriju. U periodu između dva svetska rata, veći broj zemalja je svojim ustavima dao ženama puno pravo glasa, čime ih je, bar u ovoj oblasti, potpuno izjednačio sa muškarcima. Manji broj zemalja je definisao pravo glasa za žene pod specijalnim uslovima, a bilo je i država koje ovo pravo nisu ozakonile sve do kraja Drugog svetskog rata (Francuska, Grčka, Italija, Jugoslavija, Švajcarska, Portugalija, Lihtenštajn i San Marino).²⁷

Posle Drugog svetskog rata najveći broj država sveta daje ženama puno pravo glasa. Jugoslavija je to učinila 1946. godine, Francuska 1944. godine, a Švajcarska tek 1971. godine.²⁸ Očigledno je, prema tome, da političko izjednačavanje žena sa muškarcima nije toliko zavisilo od ekonomske i kulturne razvijenosti zemlje. Zanimljivo je navesti i podatak da su islamske države, kao što su Turska, Sirija i Egipat, omogućile ženama da glasaju istovremeno kada i mnoge evropske zemlje, a, na primer, mnogo pre Švajcarske. Do 1990. godine žene su ostvarile pravo glasa u najvećem broju država na svetu. Danas samo nekoliko zemalja još nije odobrilo pravo glasa nekom delu ili svim svojim građanima.

Privođenje Emelin Pankhrst ispred Bakingemske palate

26. Dr Slobodanka Markov, *Pravo glasa žena*, str. 15-16.

27. Ibid.,

28. Detaljan pregled ostvarivanja prava glasa žena za sve države sveta može se naći na sledećim adresama (odakle su i preuzeti ovde prikazani podaci): <http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm> i http://www.reference.com/browse/wiki/Women%27s_suffrage. Videti takođe i dodatak 1 u ovoj knjizi (Prim. prir.).

Pravo glasa žena u 21. veku – podaci***Zemlje u kojima žene nemaju pravo glasa ili postoji cenzus²⁹***

Saudijska Arabija – žene nemaju pravo da biraju niti da budu birane. Međutim, planira se da se ženama dozvoli pravo da biraju na sledećim lokalnim izborima u ovoj zemlji, 2009. godine. Inače, prvi lokalni izbori ikada organizovani u ovoj zemlji bili su održani 2005. godine.

Vatikan – glasanje za izbor Pape dozvoljeno je samo članovima Saveta kardinala, koji čine isključivo muškarci.

Bruneji i Ujedinjeni Arapski Emirati – države u kojima ni muškarci ni žene nemaju pravo da biraju niti da budu birani.

Butan – na lokalnim izborima dozvoljen je samo jedan glas po porodici. Iako i žene mogu da glasaju u ime porodice, u praksi se dešava da to ipak daleko češće čine muškarci.

Liban – za žene je utvrđen obrazovni cenzus. Takođe, muškarci su obavezni da glasaju, dok žene nisu.

Zemlje u kojima su žene nedavno ostvarile pravo glasa³⁰

Oman – 2002. godine, sultan Kabos bin Said (Qaboos bin Said) proširio je pravo glasa na sve građane koji imaju 21 godinu i više.

Bahrejn – 2002. godine ženama je prvi put dozvoljeno da glasaju na parlamentarnim izborima.

Katar – ženama je 2000. godine dozvoljeno da glasaju na lokalnim izborima, a 2003. i na parlamentarnim izborima.

Kuvajt – u maju 2005. godine žene su konačno ostvarile pravo da biraju i da budu birane.

29. Podaci preuzeti sa sajta:
http://www.reference.com/browse/wiki/Women%27s_suffrage

30. Podaci preuzeti sa sajta:
http://www.nzherald.co.nz/location/story.cfm?l_id=495&ObjectID=10125914

Zaključak

Danas su žene u formalno-pravnom smislu izjednačene s muškarcima. One u najvećem broju država sveta uživaju pravo glasa i ostala politička prava. Ipak, u većini tih država žene nisu zaista prihvaćene kao jednake sa muškarcima, odnosno kao jednako sposobne učesnice u političkim procesima.

Iako žene imaju ista prava na učešće u političkom životu što je uređeno formalno-pravnim aktima, one su na mestima odlučivanja i u telima zakonodavne i izvršne vlasti nejednako zastupljene. Svetski prosek zastupljenosti žena na mestima odlučivanja, konkretno u parlamentima, iznosi 16,6%. Kada uzmemo u obzir činjenicu da žene čine bar 50% populacije u svakoj od država na svetu i činjenicu da uživaju aktivno i pasivno biračko pravo, moramo zaključiti da postoje prepreke za veći angažman žena u političkom prostoru. Očigledno je da samo osvajanje prava glasa nije donelo ženama veće učešće na mestima odlučivanja i da je potrebno definisati uzroke postojećeg stanja i osmisliti mehanizme koji će dovesti do jednake zastupljenosti oba pola.

Danas se u svetu posvećuje velika pažnja ovom problemu i u mnogim državama implementirani su instrumenti afirmativne akcije kako bi se ostvarila veća participacija žena u javnom i političkom životu. Jedan od najčešće korišćenih instrumenata jesu *kvote*. Kvote predstavljaju privremeni mehanizam koji bi nakon ispunjenja svog cilja bio ukinut. Naime, cilj kvota je povećanje broja žena na mestima odlučivanja veštačkim putem. Kvote mogu biti propisane ustavom i/ili zakonima, što se razlikuje od države do države. Kvote, takođe, mogu uvesti i političke partije za unutarstranačke izbore. Kvote se zahteva prisustvo određenog procenta manje zastupljenog pola na kandidacionim listama ili na mestima odlučivanja. Ovaj procenat kreće se između 30% i 50%.

Kvote su uvedene i u Republici Srbiji Zakonom o lokalnim izborima iz 2002. godine, kao i Zakonom o izmenama i dopunama zakona o izboru narodnih poslanika, donesenim 25. 02. 2004. godine. Oba zakona uređuju da na izbornoj listi mora biti najmanje

30% kandidata manje zastupljenog pola i da među svaka četiri kandidata po redosledu na listi (prva četiri mesta, druga četiri mesta i tako do kraja liste) mora biti po jedan kandidat – pripadnik onog pola koji je manje zastupljen na listi. Od donošenja ovih zakona sprovedeni su lokalni izbori i primećen je porast broja žena u lokalnim parlamentima. Takođe, kvote su uvele i neke od političkih partija u Srbiji.

Pored implementacije mehanizama afirmativne akcije, za dalji napredak u postizanju istinske jednakosti žena i muškaraca, neophodne su i ženske organizacije. Kao i u borbi za ostvarivanje prava glasa, i danas je bitno postojanje ovakvih organizacija, bilo da se radi o organizovanju žena unutar političkih partija (forumi žena i sl.) ili o ženskim nevladinim organizacijama. Na taj način njihova borba za ostvarivanje zajedničkih ciljeva dobija na masovnosti i organizovanosti.

Svojim aktivizmom i međusobnim povezivanjem žene se bore ne samo za ostvarivanje principa afirmativne akcije i svog krajnjeg cilja – postizanja jednakih mogućnosti – već i za zaštitu onih već ostvarenih prava. To je veoma važno, jer se pokazalo da nisu sva prava zagarantovana i da se mogu veoma lako izgubiti.

U svakom slučaju, danas se na drugi način posmatra uloga žena i njihovih glasova na izborima, i pridaje im se veći značaj nego što je to bilo u prošlosti. Osvajanje prava glasa za žene stvorilo je osnovu za budućnost, polaznu tačku da traže nezavisan život i javni angažman. Ostvareno pravo glasa olakšalo je ženama napore da vode javne živote i da inspirišu druge da idu njihovim stopama. Iako savremeni svet na drugačiji način posmatra ulogu žene u društvu, u javnom životu je ipak potrebno još mnogo rada i zalaganja da bi žene ostvarile potpunu jednakost s muškarcima. Rad na ostvarivanju ovog cilja predstavlja na neki način drugu, završnu etapu borbe za ostvarivanje prava glasa, borbe koja je svoje početke imala još u XVII veku.

Ženama su bile potrebne decenije i decenije da se izbore za pravo glasa. Kao što je već opisano, bila je to teška i duga borba kojoj

su mnoge od njih posvetile živote. Stoga, potrebno je shvatati ovo pravo ozbiljnije – i ne samo njega, već i sva ostala prava koja danas uživamo, a za koje su se mnoge žene u prošlosti teško izborile. I naravno, potrebno je nastaviti njihovu borbu do ispunjenja krajnjeg cilja – ostvarivanja jednakih mogućnosti za žene i muškarce.